

Den ändliga vilan

– Parkkvalitéer på S:t Pauli kyrkogårdar i Malmö

The Finite Rest

– Park Qualities in S:t Pauli cemeteries in Malmö

Kalle Ågren

Titel: Den ändliga vilan
- Parkkvalitéer på S:t Pauli kyrkogårdar i Malmö

Engelsk titel: The Finite Rest
- Park Qualities in S:t Pauli cemeteries in Malmö

Kalle Ågren

Handledare: Kristin Wegren, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Patrik Olsson, SLU, Institutionen för
landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt Arbeta i Landskapsarkitektur

**Kursansvarig inst.: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och
förvaltning**

Kurskod: EX0845

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2020

Omslagsbild: Kalle Ågren

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

**Nyckelord: Kyrkogård, Miljöpsykologi, Parkkaraktärer, Psykisk, Hälsa, Grahn,
Kaplan, Sorte, Ulrich, S:t Pauli, Park, Malmö (6-10 ord)**

Om ej annat anges tillhör alla bilderna i arbetet författaren

Förord

Denna studie är ett resultat av kursen Självständigt arbete i Landskapsarkitektur vid institutionen för Landskapsplanering på SLU Alnarp. Denna kurs markerar kandidatprogrammets avslut och omfattar 15 hp. Arbetet riktar sig främst till studenter inom Landskapsarkitektur men kan vara av vikt för både lekmän och yrkesverksamma.

Jag vill passa på att tacka de personer som stöttat mig i arbetet med att skriva denna uppsats. Min studiegrupp som varit en konstant och trygg punkt i tillvaron, Garaget i Malmö som försett mig med en plats att studera på, min vän Adam för fina ord och peppande samtal, min motläsare Ellen samt slutligen min handledare Kristin Wegren för all motivation, feedback och uppmuntran.

Inget tack vill riktas till Covid-19.

Sammandrag

Kyrkogården får en allt mer betydande roll i storstaden. Från att ha gått från enbart en plats för de döda hyser kyrkogården idag flera betydande funktioner. En av dessa är som grönt rum i staden dit människor söker sig för att ta del av lugnet och grönskan. Denna plats definieras av kulturella och sociala yttringar som styr vilka aktiviteter som här sker, vilket skapar förutsättningar för rekreation som inte är aktivitetsbaserad. Denna uppsatsens syfte är att undersöka vilka kvalitéer som finns på kyrkogården som främjar psykisk hälsa. Uppsatsen utgår från en litteraturstudie och fallstudie med platsbesök på S:t Pauli kyrkogårdar i Malmö. I litteraturstudien redogörs dels för den skandinaviska kyrkogårdens historia och nutida funktion, dels för miljöpsykologiska teorier på hur människan påverkas av gröna miljöer. För fallstudien har Patrick Grahns teori om de 8 parkkaraktärerna använts som underlag, dessa är *Rofyllighet*, *Vildhet*, *Artrikedom*, *Rymd*, *Vidd/Allmänning*, *Refug/Viste*, *Samvaro/Möte* och *Kultur*. Karaktärerna används som måttstockar på de kvalitéer som S:t Pauli kyrkogårdar har och används här för att dra generella slutsatser om den urbana kyrkogårdens hälsofrämjande kvalitéer. Studien visar att kyrkogårdar i större städer kan vara miljöer där karaktärerna *rofylldhet*, *artrikedom* och *kultur* får stor plats. Litteratur och fallstudie antyder att kyrkogården som plats har goda förutsättningar för att hysa kvalitéer som verkar för hälsofrämjande effekter. Fler undersökningar på ämnet behövs dock göras för att kunna dra generella slutsatser.

Abstract

The cemetery is given an increasingly important role in the urban environment. From being a place for the deceased, the cemetery now houses several significant functions. One of these is being an urban greenspace where people can find a calm and green environment. This place is defined by cultural and social norms that limits the activities performed here, which creates conditions for non-activity-based recreation. The purpose of this thesis is to investigate which qualities exists in the cemetery that promote mental health. This is done via a literature-study and a case study from S:t Pauli cemeteries in Malmö. In the literature study, both the history and present function of the Scandinavian cemetery are reported as well as environmental psychological studies of how man is affected by green environments. For the case study, I have used professor Patrik Grahns's theory of the 8 park characters as a basis, these are *Serene*, *Nature*, *Rich in Species*, *Space*, *Prospect*, *Refuge*, *Social* and *Culture*. These characters are used as measurements for the qualities on S:t Pauli cemeteries and are used as a basis for general conclusions about qualities for mental health promotion of the urban cemetery. The study suggests that cemeteries in urban environments have an affinity for the characteristics *Serene*, *Rich in Species* and *Culture*. The case study and literature suggest that the urban Cemetery accommodates qualities that is beneficial for health promoting effects. However, more research on the subject is needed to draw more general conclusions.

Innehållsförteckning

Bakgrund	6
Syfte & Mål	7
Frågeställning	7
Material & Metod	7
Avgränsning	9
Begrepp/Definitioner	9
Kyrkogården	10
Den skandinaviska kyrkogården	10
Kyrkogården idag	11
Gröna rum i staden – förutsättningar för välmående	13
Grönskans betydelse för mental hälsa	15
Kaplan och Kaplans teorier om återhämtningen av koncentrationsförmågan	15
Gunnar Jarle Sortes teori om parken som upplevelsemässig resurs	16
Roger Ulrichs teori om psykofysiologisk stressåterhämtning	18
Om de 8 parkkaraktärerna:	20
Rofylldhet	21
Vildhet	21
Artrikedom	21
Rymd	22
Vidd, Allmänning	22
Refug, Viste	22
Samvaro, Möte	23
Kultur	23
Platsbesök på S:t Paulikyrkogårdar i Malmö	24
Parkkaraktärerna på S:t Pauli.	26
Rofylld	26
Vildhet	27
Artrikedom	28
Rymd	29
Vidd, Allmänning	30
Refug, Viste	31

Samvaro, Möte	32
Kultur.....	33
Identifierade parkkaraktärer vid platsbesöket	34
Resultatdiskussion	36
Metoddiskussion	38
Slutsats.....	39
Referenser	40

Bakgrund

Idag i Sverige genomförs förtätning av alla stadstyper, och många svenska städer kompletterar sin stadsbyggnad med fler bostäder. Den rådande trenden har många förespråkare och argument, bland annat vinner vi ekonomiskt och socialt på att bygga tätare (Berg 2015). Den tätare stadsbilden betyder också att vi får mindre offentligt utrymme i staden, och i Sverige tenderar grönytor att vara de första platser man ser till som potentiella ytor för nybyggnation. Men färre och färre grönytor ställer högre krav på de parker och andra grönområden vi har i stadsmiljön (Andersson, Berg, Oppenheim, Ståhle 2015).

Vi pratar ofta om parkernas viktiga funktioner i den allt tätare staden. Speciellt i Malmö där andelen "gratis" natur är väldigt liten. Med detta menas landskapselement som berg, sjöar och skogar (Malmö gatukontor 2003). De offentliga parkerna blir extra viktiga när grönytor som ligger i anknytning till nya bostadsområden drastiskt minskar jämfört med äldre kvarter i staden (Andersson et al 2015). Vi måste även idag se kyrkogården ur ett nytt ljus, inte längre bara som en plats för den sista vilan utan också som en grönyta som, i många västerländska samhällen redan ingår i stadens parksystem (Uslu 2010).

Av delvis sociala och religiösa skäl har kyrkogården haft en nästan fredad roll i förtättningsdebatten (Uslu 2010). Den verksamhet som bedrivs där kan inte flyttas till en annan plats vilket gör att kyrkogården som grönområde har en intressant position i dagens samhälle, både ekologiskt, socialt. Från att ha gått till att vara en plats för de döda finns nu kyrkogårdar som dagligen används till rekreativa aktiviteter som att jogga, gå med hunden och sociala möten (Nordh, Skår, Swensen 2018).

Nord, Skår och Swensen (2018) poängterar dock att kyrkogården också har en funktion för passiv rekreation. Aktiviteter som att sitta på en bänk, slappna av, tänka och reflektera ger alla en möjlighet för mental återhämtning. Tillgången till mental återhämtning är här viktig då utmattningssyndrom har seglat upp som en av de nya folksjukdomarna i Sverige. Trötthet och för hög arbetsbelastning var bland annat ledande när Folkhälsomyndigheten presenterade sin officiella statistik för arbetsmiljö och arbetsskador för 2018 (Millstam, Webstedt 2018).

Det finns därför ett intresse av att undersöka kyrkogårdens kvalitéer och hur dessa bidrar till mental återhämtning. Denna studie ämnar undersöka vilka hälsofrämjande egenskaper kyrkogårdar kan antas hysa utifrån landskapsarkitekturprofessor Patrik Grahn's 8 parkkaraktärer. Patrik Grahn är en välkänd forskare inom miljöpsykologiområdet och hans parkkaraktärsteorier kopplar an till den miljöpsykologiska aspekten.

I Malmö finns exempel på välbesökta kyrkogårdar och här återfinner vi många aktiviteter som vi annars förknippar med en regelrätt stadspark (Grabalov 2018). De 8 parkkaraktärerna är ett mått på upplevelsevärden som en park eller grönyta behöver innehålla för att uppnå en hög kvalitet, och således bidra till hälsofrämjande värden (Jensfeldt 2019).

Syfte & Mål

Syftet med uppsatsen är att lägga fokus på de miljöpsykologiskt främjande egenskaper en kyrkogård kan tänkas ha. Tanken är också att bidra till en diskussion om vad det är som gör att folk söker sig till kyrkogården som grönområde.

Målet är att ta reda på mer om befintliga grönområdets styrkor och svagheter. När tillgången på gröna platser i staden krymper som en konsekvens av förtätning är det viktigt att diskutera och belysa vikten av platser med gröna kvalitéer i den urbana miljön.

Frågeställning

Vilka kvalitéer har den urbana kyrkogården som kan bidra till hälsofrämjande effekter?

Material & Metod

Undersökningen består av två huvudsakliga moment: Litteraturstudie och fallstudie. I litteraturstudiens första del undersöks först hur den urbana kyrkogården har skapats och hur den används idag. Här ligger fokus på historisk förståelse för fenomenet kyrkogård och vilka aktiviteter som idag kan återfinnas här. I litteraturstudiens andra del redogörs för miljöpsykologiska teorier om varför människan mår bra av att vistas i naturen. I fallstudien redogörs för Patrik Grahns 8 parkkaraktärer, och hur en kyrkogård i urban kontext svarar mot dessa, där varje karaktär eftersöks på plats.

Första delen om kyrkogården behandlar hur denna plats utformats utifrån ett historiskt perspektiv, för att sedan redogöra för hur en modern kyrkogård ser ut och vilka funktioner som den idag hyser. Fokuset med detta kapitel är att skapa en grundförståelse för vad kyrkogården är för plats idag och de funktioner den innehåller och delar med våra stadsparker. Det är först och främst Kjell Lundquists *Från beteshage till trädgård* (1992) som används för den historiska redogörelsen medan kyrkogårdens funktioner härleds ur vetenskapliga rapporter om främst kyrkogårdar i Norge, Danmark och Sverige (ex *Qualities and functions ascribed to nordic cemeteries* av Nordh & Evensen (2018) och *Green Urban cemeteries – more than just parks* av Nordh, Skår, Swensen (2018)).

Den miljöpsykologiska delen delas upp i 3 olika teoridelar för en teoretisk grund. Rachel och Stephen Kaplans teorier om *riktad koncentration*, *mental trötthet* och *fascination* från boken *With people in Mind* (1998), Gunnar Jarl Sortes (2005) teorier om parken som upplevelsemässig resurs samt Roger Ulrichs teorier (2005) om hur naturen som visuell stimuli kan verka för en stressdämpande effekt på människan.

Efter detta presenteras en redogörelse för de 8 parkkaraktärerna och teorin om fysisk social omvärld från boken *Om parkers betydelse* (Grahn 1991a) och texten *Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar* (Grahn 2005). Det handlar dels om att ge en förståelse för vad dessa parkkaraktärer är för något och hur dom kan exemplifieras rent konkret. Det blir också denna redogörelse som senare lägger grunden för platsbesöket med nyckelord från *Utveckla Parkerna!* (1990b) från Moviums gröna fakta-serie som ett konkret verktyg för fallstudien. Benämningar på karaktärerna är tagna från texten *Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar* (Grahn 2005) eftersom dessa uppdaterats sedan teorin formulerades i *Om parkers betydelse* (Grahn 1991a).

Fallstudien är en del av undersökningen för att kunna svara på min valda frågeställning. Genom att utifrån Patrik Grahns 8 parkkaraktärer studera S:t Pauli kyrkogårdar i Malmö ämnar studien komma fram till vilka kvalitéer dessa har, och hur detta påverkar människan på ett psykiskt hälsofrämjande sätt. Platsen för fallstudien, S:t Pauli-kyrkogårdar i Malmö har främst valts som område på grund av dess geografiska läge. Området ligger i centrala Malmö och tangerar de populära bostadsområdena Sorgenfri, S:t Knut och Rör sjö staden. S:t Pauli kyrkogårdar är valt som studieobjekt då de kombinerar ett centralt läge med högt besökarantal och upplevs som rikt grönskande. Denna plats kan således representera kyrkogårdar i centrala stadsdelar dit besökare kommer för annat än att besöka gravarna, t ex hundpromenader, jogging och sociala sammanhang.

På platsbesöket användes ett anteckningsblock och en digitalkamera av märket Olympus för att dokumentera observationerna. Bilder och text kompletteras med kartmaterial för att ge läsaren en förståelse för platsen, hur den relaterar till sin omgivning och insikt i hur jag tolkade platsen.

Avgränsning

Inom litteraturen har några generella avgränsningar gjorts. I och med att uppsatsen har en viss tvärvetenskaplig karaktär där flera saker ska redogöras för har jag valt att försöka hålla ett skandinaviskt perspektiv. Detta gäller både för litteratur om kyrkogårdar som för miljöpsykologi. Undantag förekommer då Rachel och Stephen Kaplan och Roger Ulrich är forskare utanför den skandinaviska kretsen, dessa teorier är dock ej platsspecifika och jag anser därför att dom fungerar i en skandinavisk kontext. Andra källor med fokusområden utanför Skandinavien förekommer också. Fallstudien genomförs på S:t Pauli kyrkogårdarna i Malmö, men studiens mål är att söka generella svar kring skandinaviska kyrkogårdars kvalitéer.

Syftet med studien är att söka kvalitéer som berör den miljöpsykologiska aspekten av kyrkogårdar som gröna rum. Eventuella rekreativa eller sociala aktiviteter och deras betydelse för hälsa och välmående tas därför inte upp i denna studie.

Begrepp/Definitioner

Grönytor – Allmänna parker, gräsytor, impediment, trädgårdar, grönskande stråk och andra gröna ytor mellan bostadshus ses som grönyta av SCB (SCB 2015)

Kyrkogården – En begravningsplats för allmänheten, oavsett om den ligger vid en kyrka eller ej. (NE 2017)

Mental trötthet – Ett tillstånd av utmattning som konsekvens av att hantera den information som vi ständigt tar till oss. Det är en direkt konsekvens av koncentration, där vi uppbådar mycket energi för att hålla oss fokuserade. (Kaplan et al 1998)

Miljöpsykologi – Forskningen om människans psykologiska anpassning till fysiska miljöer, både naturliga och byggda (NE 2017).

Restorativa miljöer – Miljöer som kombinerar olika miljöpsykologiska aspekter som har en positiv påverkan på psyket (Kaplan et al 1998). Enligt samtida vetenskap domineras dessa av inslag av vatten, träd och växter (Hartig 2005).

Kyrkogården

Nedan följer en redogörelse för kyrkogården ur ett historiskt perspektiv, hur den ser ut idag och vad som har skapat detta. Därefter följer en redogörelse över kyrkogården som plats idag och vilka aktiviteter vi kan observera på en modern begravningsplats.

Den skandinaviska kyrkogården

Begravning blev en kyrklig angelägenhet i Sverige från mitten av 1000-talet, då de första kyrkorna uppfördes. Detta markerar den tid då begravning blev kyrkans angelägenhet och begravningsformer från förkristen tid övergavs. De första kyrkorna placerades ofta i anknytning till andra platser av kulturell signifikans och blev med tiden landmärken i landskapet. Kyrkogården som plats var inriktad på nyttoaspekten, att ge de avlidna plats i jorden, men också som mötesplats och betesmark (Grönwall 2017). Man såg heller inte på träd som en estetisk tillgång utan snarare som problematiska element. Rötter i marken gjorde gravar svåra att gräva och gräset växte sämre i skugga. (Grönwall 2017).

Ansatser till trädplanteringar på kyrkogårdar gjordes först under slutet av 1700-talet i syfte att försköna kyrkogården efter rådande ideal. Den samtida C C L Hirschfeldt som skrev *Theorie der Gartenkunst* argumenterade under denna tiden för kyrkogårdens placering utanför staden. Han argumenterade också för planteringen av träd som en hygienisk gärning. Vegetationens funktion var också delvis att skifta fokus från kyrkogården som en osanitär plats till något vackrare. I samma text läggs emfas på att kyrkogården måste vara en plats som skiljs åt från omvärlden med låga murar. Tanken var att kyrkogården skulle ha sin egen atmosfär som manar fram melankoli och helighet (Lundquist 1992). Att plantera träd blev in på 1800-talet ett grepp för både gamla och nya kyrkogårdar (Grönwall 2017).

1800-talets nya kyrkogårdskultur grundade sig i de under 1700-talet utvecklade idéerna om en kyrkogård utflyttad från centrum, gestaltad och omgärdad av träd. Det framfördes i ett dekret från Gustav IV Adolf att nya kyrkogårdar skulle anläggas efter ritning, vilket förde kyrkogårdsplanerandet ett steg närmare arkitekturen. De nya kyrkogårdar som anlades byggdes upp efter kvarter och rutnät och infriade därför de nya krav på symmetri och regelbundenhet som ställdes. Speciell omsorg ägnades nu också åt trädplanteringar som tog sig andra uttryck än enbart en ram för själva kyrkogården. De föreställningar man tidigare haft om träd som hade hygienisk verkan försvann i takt med att kunskaperna om sjukdomars uppkomst och spridning blev större. Mot slutet av detta århundrade antog kyrkogården den skepnad som vi idag förknippar med äldre kyrkogårdar. Höga träd och kyrkogårdsmurar i kombination med individuellt utformade gravar som följde ett inbördes sammanhang, det är nu kyrkogården får tydliga drag med trädgårdskonsten (Lundquist 1992).

1900-talets funktionalistiska idéer kom att påverka planerandet och utförandet av kyrkogårdar. I takt med att produktionen av gravminnen accelererade kom nya regler för dessas utformningar och mått. En konsekvens av detta blev att den variation på gravminnen man funnit under tidigare århundraden försvann. Enkelhet och rationalitet kom att bli ledande ord och ledde till att gravkvarteren ordnades i rader och lika stora gravstenar (Grönwall 2017). Vegetationen blev även den mer sparsmakad och planteringar fick en enklare utformning som t ex enklare häckar för avskiljning istället för mer avancerade arrangemang (Lundquist 1992).

Kjell Lundquist sammanfattar kyrkogårdens utveckling och nutida form i 5 aspekter: *Sundhet, arkitektur, teologi, funktionalitet och ekonomi* (1992). 1700-talets tankar om träd som sanitära aktörer satte grunden för planterandet av träd på kyrkogården. Tillsammans med dessa planteringsideal satte också religionen sin prägel på kyrkogården som en plats där den kristna religionen var högst närvarande. Dekretet från Gustaf IV Adolf förde utformandet av kyrkogården närmare arkitekturen och planerandet av denna blev en arkitektonisk fråga utifrån de rådande trädgårdsidealerna. 1900-talets krav på standardisering utgjorde grunden för kyrkogårdens mer funktionella gestaltning med raka rader och gravstenar av samma format. Kjell Lundquist poängterar att även om hela 1900-talets historia inte är redogjord för, så har trädens plats på kyrkogården en stor plats i den (1992).

Kyrkogården idag

I Skandinavien finns idag stora kyrkogårdar som värderas som historiskt och kulturellt viktiga grönområden (Nordh, Evensen & Skår 2017). Många av dessa ramar ofta in av stenmurar eller andra landskapselement som skapar en tydligt avgränsad och ofta lugn miljö. Kyrkogårdarna utgörs ofta av både stora och små rum där buskar, klippta häckar och träd skapar dynamik och indelningar (Kjöller 2012). Vissa är stängda under natten medan andra är öppna dygnet runt och för att skapa en lugn atmosfär inne på kyrkogården finns det ofta regler satta vid entréerna som beskriver vad man får och inte får göra (Evensen & Nordh 2018).

Karaktäristiskt för skandinaviska kyrkogårdar är att de ofta är välskötta i jämförelse med andra av stadens grönytor. Förklaringen till detta är ofta att det finns en stor kommunal budget avsatt för just detta ändamål och den höga standarden i kombination med variationen på växter är ofta uppskattat av kyrkogårdens besökare. Det är heller inte ovanligt att dessa kyrkogårdar har en större variation av växter som blommor än de vanliga parkerna. (Nordh et al 2018).

Kyrkogården som plats har en komplex och lång historia. Ofta är den baserad på lokala traditioner och kulturyttringar. Primärt agerar kyrkogården som minnesplats åt de avlidna men andra former av funktioner finns idag. Kyrkogården är idag en plats för aktiviteter kopplade till rekreation så som promenader, joggande, sociala sammanhang

och avslappning (Quinton, Duinker, Steenberg, Charles 2020). Dessa aktiviteter har en låg påverkan på den omgivande miljön vilket också gör kyrkogården till en plats där ung vegetation kan växa till sig utan större hot. Sett till den nytta som träd bidrar till i stadsmiljön blir kyrkogården också en plats där dessa ostört kan växa sig till sin fulla potential, och utgör således en strategiskt viktig yta för nyplantering. (Quinton et al 2020). Träd i kyrkogårdsmiljö förutom att uppskattas av besökare, har också samma potential att leverera ekosystemtjänster som träd i parkmiljö gör, vilket också pekar på vikten av kyrkogårdars trädpopulationer (Quinton et al 2020).

Aktivitet på kyrkogårdar behöver inte förpassas enbart till aktivt rekreativa aktiviteter. Att sitta på bänkar, slappna av och reflektera hör även till de aktiviteter som kyrkogården tillåter. Denna formen av aktivitet kopplas mer till de passivt rekreativa men vittnar om betydelsen av kyrkogårdens roll för mental återhämtning såväl som fysisk aktivitet (Evensen & Nordh 2018).

En studie utförd på de norska kyrkogårdarna Gamlebyen gravlund och Östre gravlund i Oslo drar slutsatsen att människor omdefinierar urbana gröna kyrkogårdar genom att besöka dem i andra syften än för dess primära funktion som begravningsplats. Människor värderar dessa platser som värdefulla, gröna rekreationsytor och det framgick i studien att kyrkogården hyste unika egenskaper i jämförelse med andra urbana grönytor. Kyrkogården lyckas enligt Nord, Skår och Swensen att integrera grön miljö samtidigt som den är en plats för både känslor och gemenskap (Nord et al 2018).

Sammanfattningsvis har kyrkogården idag fler funktioner än plats för gravar. Det är en tillgänglig plats som erbjuder natur, rekreation, natur och kultur (Evensen & Nordh 2018). Dess utformning och låga slitage gör att den erbjuder en bra växtplats för träd och växter. Den sköts regelbundet med hög standard och erbjuder sina besökare en plats där reflektion möter aktivitet (Evensen & Nordh 2018; Grabalov 2018). Det finns många fördelar med grönområden, både ekologiska såväl som kulturella och funktionella (Evensen & Nordh 2018). Kyrkogårdens primära uppgift är att ge oss begravningsplatser. Utöver detta har kyrkogårdarna i Skandinavien starka värden både när det kommer till natur och kultur, vilka allmänheten kan ta del av tack vare deras tillgänglighet (Evensen & Nordh 2018). Swensen, Nordh och Skår anser att kyrkogårdens sekundära värde är att förse oss med en mötesplats där reflektion, rekreation och kultur möts (2018).

Gröna rum i staden – förutsättningar för välmående

Kyrkogården har alltså idag många funktioner som går att jämföra med de en stadspark kan erbjuda, både vad gäller grönska och funktion.

I städer som växer finns det en ständig utmaning: Behovet av nya bostäder kontra grönstrukturens bevarande och utveckling. Det finns i många kommuner ambitioner att skapa täta men samtidigt gröna städer, då man inser grönstrukturens värde för den urbana miljön. Parker, gröna stråk och grönytor bidrar till hälsa och renare luft samtidigt som de agerar spridningskorridorer för djur och andra växter. Andra tjänster som stadens grönstruktur bidrar till är motståndskraft mot översvämningar och temperaturreglering vid värmeböljor. Likaså är grönstrukturen socialt viktig då tillgången till grönytor enligt WHO och SCB bidrar till ökad jämställdhet (Moström & Svanström 2015; Aavik et al 2017).

Studier inom grönytor och hälsa visar att det finns starka kopplingar mellan dessa fält och mental hälsa och stressreduktion. En studie i Spanien visade att det finns en koppling mellan grönområden och ökad mental och fysisk styrka för alla socioekonomiska grupper och kön. (Gascon, Sánchez, Dadvand, Martínez, Gramunt, Gotsens, Cirach, Vert, Molinuevo, Crous-Bou, Nieuwenhuijsen 2015). Studien föreslår att det finns en koppling mellan grönytor och motverkan av depression och ångest hos vuxna människor. Resultaten indikerade också att sambandet låg mer hos grönytorernas renare luft och bullerdämpning än fysisk aktivitet och sociala funktioner (Gascon et al 2015).

Individer som bor i områden med stora delar grönytor har visat sig ha reducerade stressnivåer och ett allmänt ökat välmående jämfört med kontrollgrupper med sämre tillgång till liknande ytor (White, Alcock, Wheeler, Depledge 2013). I denna rapport föreslås att de individer som bor i områden med större andel grönytor generellt sett är lyckliga. Det visar också på en generellt lägre stressnivå och högre välmående än människor som bor i områden med mindre andel grönyta. Dessa resultat kvarstod även efter andra faktorer för välmående hade lagts till (inkomst, civilstånd, boendeförhållande.), dock något reducerade. Vad studien då föreslår är att grönstrukturens påverkan på välmående och stressreducering överbryggas andra faktorer för välmående (White et al 2013). Rapportens slutsats är att det finns goda fördelar med att öka grönstruktur i urbana miljöer då grönytor berör alla människor. En ökning av grönstruktur skulle också enligt författarna kunna vara enklare och mindre kontroversiellt än andra politiska förslag för att öka samhälleligt välmående.

En undersökning utförd i Sverige hittade ett samband mellan tillgång till "lugna" gröna miljöer och ökad mental hälsa (Van den Bosch, Östergren, Grahn, Skärbäck, Währborg 2015). Här dras samma slutsats som föregående rapporter om grönskans påverkan på människan. Här visas på sambandet mellan grönstruktur och kvinnors mentala hälsa där lugna gröna miljöer har en positiv inverkan.

Det som dessa rapporter har gemensamt är deras slutsatser om naturens positiva inverkan på människans välmående. Studierna är också baserade i Europeiska länder (Spanien, England, Sverige)(Gascon et al 2015; White et al 2013; Van den Bosch et al 2015) vilket tyder på att trenden inte är reducerad till ett land, alltså att det internationellt finns ett samband mellan grönstruktur, mental hälsa och stress.

Grönskans betydelse för mental hälsa

Kaplan och Kaplans teorier om återhämtningen av koncentrationsförmågan

Rachel och Stephen Kaplan beskriver information som den stora varan vilket våra liv är tätt sammankopplade till. Översatt i ett urbant sammanhang tolkas detta som alla signaler du utsätts för när du rör dig i den moderna staden, skyltar, lyktstolpar, bilar, cyklar, andra människor med mera (1998). Denna sortens intryck kräver koncentration och ett *riktat fokus*. Samma gäller även uppgifter vi uppfattar som njutbara. Kaplan och Kaplan skriver att "*kapaciteten för ett riktat fokus är begränsad*" (1998 s 17) och att vi bara kan ägna oss åt dessa aktiviteter en begränsad tid. Mycket av de aktiviteter vi utsätter oss för under en dag kräver ofta ett mer eller mindre riktat fokus. Det kan handla om att köra bil, läsa en text etcetera. Att ständigt hantera denna information kräver energi från oss och att rikta sin uppmärksamhet under en längre tid leder slutligen till en mental trötthet, *mental fatigue* (Kaplan et al 1998).

Mental fatigue tar sig i uttryck på olika sätt. Ofta handlar det om en svårighet att koncentrera sig. Fokus skiftar allt snabbare från uppgiften till andra saker i ens omgivning eller det som rör sig i tankarna. Man lider också en större risk att bli impulsiv, otålig och irriterad. I detta sinnesstånd är det svårare att förhålla sig till ny information, man har lättare att göra misstag och känner svårigheter att vara till hjälp för andra. Denna mentala trötthet står nödvändigtvis inte i relation till det fysiska tillståndet. *Mental fatigue* relaterar bara till behov av att rikta sin uppmärksamhet och behöver nödvändigtvis inte innebära att man är för trött för fysiska aktiviteter (Kaplan et al 1998).

Många aktiviteter och platser ger oss möjligheter att återhämta oss från *mental fatigue*. Kaplan & Kaplan menar att det finns starka kopplingar mellan natur och aktivitet som främjar mental återhämtning (1998). Upplevelser i dessa miljöer kan variera men det går att härleda egenskaper som kombinerar upplevelsen både fysiskt och psykiskt. Att komma bort, fascineras, känna omfattning och känna kompatibilitet är alla exempel på en kombination av både fysiska och mentala förnimmelser där sinnet kan slappna av (Kaplan et al 1998). Nedanför redogörs för dessa förnimmelser:

Fascination - Fascination står i kontrast till det *riktade fokuset*, något som är fascinerande är svårt för sinnet att undvika. En av de viktigaste fördelarna med fascination är att den ger sinnet tid att återhämta sig från *mental fatigue*. *Fascination* utnyttjar en uppmärksamhet som inte kräver samma riktade koncentration, den tar inte mental energi i anspråk. Att vistas i miljöer som kan väcka fascination är en metod för att återhämta sinnet från mental trötthet. Naturen är väl försedd med objekt som drar av denna fascination, det kan handla om fascination för bland annat blommor och djur (Kaplan et al 1998).

Att komma bort – Genom att placeras rent fysiskt på en annan plats än sin vardag fråntar en också tillgången på de vardagliga mål och krav som ställs på en, och därmed minimeras också risken av att utsättas för en uppgift där uppmärksamheten behöver riktas. Givetvis gäller inte detta om platsen för "bortavarandet" förknippas med en krävande uppgift (Kaplan et al 1998).

Kompatibilitet – En känsla av överensstämmelse. Kravet som miljön ställer på individen motsvarar det som individen klarar av att göra både rent fysiskt och psykiskt. I vardagen hanterar vi flöden av information designad för att kräva vår uppmärksamhet, men det kanske inte är den info som vi behöver för det vi företar oss. Detta är ett exempel på inkompatibilitet (Kaplan et al 1998).

Omfattning – Miljön är satt i ett sådant sammanhang att den är sammanhängande och förståelig av subjektet. Den tillåter en helhetsbild samtidigt så att det är så omfattande att den tillåter vidare utforskning (Kaplan et al 1998).

Gunnar Jarle Sortes teori om parken som upplevelsemässig resurs

För många av stadens invånare står det bostadsnära parkerna för den primära naturupplevelsen. De spelar en pedagogisk roll då det är där vuxna och barn möter naturens olika processer. Identifiering med naturen står tätt kopplat med identifikation till en plats och är därför en viktig beståndsdel för att utveckla relation och ansvarstagande för vår närmiljö (Sorte 2005).

Professor Gunnar Jarl Sorte har med utgångspunkt i den tidiga miljöpsykologiska forskningen tagit fram en metod som utifrån 8 visuella faktorer lägger en grund för en upplevelsemässigt god parkmiljö för dagens människa.

Trivsamt – Det hedoniska värdet. Denna faktor handlar om hur stor upplevelse av lust eller olust som en människa känner på en plats. Ett inneboende hedoniskt värde betyder att "*kontakten med det är behaglig och belönande i sig själv och inte beroende av att det ger tillgång till andra välgörande eller ohälsosamma företeelser*" (Sorte 2005 ss 228). Detta är dock avhängigt på vad personen ifråga har för kulturell bakgrund och individuella egenskaper för att den ska uppleva en plats som positiv eller negativ (Sorte 2005). Sorte tar upp Kaplan och Kaplans (1998) forskning som underlag för att vistelse i natur och parkmiljöer har positiva effekter på människor och ger exempel på att miljöer med träd och grönska upplevs som trivsamma av barn.

Komplexitet – Den nyanserade variationen. Inom miljöpsykologin handlar komplexitet om hur vi som människor upplever och uppfattar den fysiska miljöns variation. Vi uppfattar miljöns variationer genom sinnliga förnimmelser i syn, lukt, hörsel och känsel, och genom dessa skapas en uppfattning om omgivningens komplexitet. Genom att uppleva likheter och olikheter i landskapet kan vi jämföra och värdera våra upplevelser

av komplexitet. Detta kan direkt kopplas till biologisk mångfald i en park där detta blir ett uttryck för denna upplevelse. Komplexitetens nyckelord kan sammanfattas med ord som mångfald, kontrast och intensitet (Sorte 2005).

Helhet – Samspel och sammanhang. Denna faktor står i nära relation till komplexiteten. Definitionen av helhet är vår upplevelse av hur delar i en miljö förhåller sig till varandra. Om det förkommer element som i skala, form och funktion skiljer sig från omgivningen påverkas vår uppfattning om helheten negativt. Ett exempel på detta kan vara en byggnad som avviker i både form och färg jämfört de omgivande strukturerna. I relation till komplexitet så handlar helhet om summan av alla delarna (Sorte 2005). En miljö som har högt helhetsvärde kan uppfattas som tråkig då komplexiteten uppfattas som låg, och en komplex omgivning kan uppfattas som kaosartad då det är svårt att se helheten (Sorte 2005).

Rumslighet – Öppenhet och slutenhet. Samspelet mellan öppna och slutna miljöer är en viktig aspekt i hur människan förhåller sig till den fysiska miljön. Sorte tar här upp egen opublicerad forskning som visar på att äldre människor drar sig till grönområden med mer öppen karaktär medan yngre människor söker sig till parker och grönområden med en mer sluten karaktär. Han kopplar detta till behovet av kontroll, när vi blir äldre och kapaciteten att fly eller försvara sig minskar undviker man också miljöer som tillåter överraskningar. Detta skulle då vara något som yngre människor kan hantera och därför ser dessa miljöer som spännande och utmanande (Sorte 2005).

Kraftfullhet – Naturen kan ge en känsla av en inneboende styrka. Sorte refererar både till pyramiderna i Giza och miljöer med mjuka och organiska karaktärer som exempel på dessa (Sorte 2005). När pyramidernas arkitektur kan inge en känsla av kraft och storslagenhet där människan blir liten, kan en ömtålig miljö tilltala den sida hos människan som vill skydda och vårda. En park som hyser både kraftfulla former och rum som t ex. alléer och bergspartier, samtidigt som den har plats för det skira och ömtåliga är således en park med karaktären kraftfullhet (Sorte 2005).

Social status – Parken som social markör. Mänsklig omvårdnad är ett tecken på att en park sköts, och ju högre skötselstandard desto större social status på parken. Det är just graden av mänsklig bearbetning som skiljer en park från att upplevas som exklusiv till anspråkslös. Detta kopplas an till trygghetsaspekten där en dåligt skött park kan upplevas som otrygg eftersom parkbesökaren tolkar den sänkta skötselstandarden som ett tecken på att ingen bryr sig om miljön. När miljön visar tecken på att skötseln av den eftersätts, sjunker också miljöns sociala status. Det är just uppfattningen om det mänskliga inflytandet i miljön som avgör hur vi uppfattar en plats sociala status (Sorte 2005).

Affektion – Det känslomässiga förhållandet till en plats. Sorte menar att affektion spelar an på människans förmåga att kunna knyta an till svunnen tid i miljön. Affektion blir produkten av att utveckla en relation till en plats. Det handlar alltså inte bara om en förståelse för förfluten tid utan att även personligen knyta an och växa parallellt med ett föremål. I en parkmiljö skulle detta kunna översättas till en miljö där människan inte bara knyter an till nutid, utan även dåtid. Det är en plats där växter och miljö åldras tillsammans med betraktaren på ett sätt som upplevs som behagligt (Sorte 2005).

Originalitet – Praktiskt funktionella aspekter driver ofta människan till att söka sig utöver de gränser vi känner till. Viktiga beståndsdelar i detta är också mer irrationella drag som nyfikenhet och sökande efter det obekanta. Ofta upplever vi en fascination av miljöer som vi vardagsvis inte befinner oss i, då det ger oss en möjlighet att uppleva något annat (Sorte 2005). Detta knyter an till Kaplan och Kaplans (1998) teorier om att vara någon annanstans som en del av den restorativa processen. På en annan plats där vardagen inte tränger sig på är vi fria att ge efter för ett kravlöst utforskande och sökande som vi annars inte begagnar i vardagen. Detta hävdar Sorte (2005), är en kanske en av de viktigaste aspekterna till varför vi söker oss till park- och naturmiljöer.

Dessa visuella faktorer är grundläggande i Sortes förklaringsmodell om varför park- och grönytor i staden är viktiga element för människans upplevelse. De 8 visuella faktorerna ger delvis svar på vad det är som gör naturen till en attraktiv miljö dit människan tar sig för rekreation. När alla dessa aspekter kan mötas i en park är det lättare för människan att knyta an till miljön och således skapa sig en djupare förståelse för hur vi samspelar med naturen.

Roger Ulrichs teori om psykofysiologisk stressåterhämtning.

Denna teori riktar sig mer mot de känslomässiga och fysiologiska reaktionerna som människan utvecklat som svar på visuella incitament i sin närmiljö. Roger Ulrich, forskare inom evidensbaserad design har i sitt arbete ägnat sig åt de visuella incitament som främjar vår stressreduktion (Hartig 2005).

Han definierar stress som en reaktionsprocess som uppstår i samband med en situation som upplevs som ett hot eller utmaning mot personens välbefinnande. Han utgår alltså ifrån människans inbyggda system ur ett evolutionärt perspektiv, där förmågan att rikta beteendet i vissa situationer har varit av fördel för den fortsatta överlevnaden (Hartig 2005). Responsen bygger på känslomässiga signaler som Ulrich väljer att kalla *affekt*, som hjälper människan att välja beteende. Genom att definiera stress på detta sätt blir det enklare att definiera inom vetenskapens ramar (Hartig 2005). *Affekt* är en central del av våra upplevelser och uppträdande i alla olika miljöer oavsett om dom är naturliga, byggda, fyllda med människor eller tomma. Roger Ulrich menar att forskning som handlar om affekt och estetisk respons kan ha en central roll i hur vi som människor interagerar med den naturliga miljön där *affekt* i detta sammanhang är synonymt med

känsla. Estetisk respons definieras som en kombination av preferenser, känslor och hjärnaktivitet som frammanas i ett visuellt möte med ett naturligt motiv. Affekt eller känslor definieras av Ulrich som tvärkulturella fenomen, men som delar många gemensamma kroppsliga och kognitiva egenskaper (som minspel och tankeverksamhet) (Ulrich 1983).

Teorin om återhämtning från stress baseras på samma grunder som skapar den. Återhämtningsmekanismerna aktiveras också av visuella stimuli, alltså, ett intryck som man utsätts för visuellt (Ulrich 1983). Inom teorin inträffar denna respons när betraktaren presenteras med scener som manar till lugn, välbehag och måttligt intresse (Hartig 2005). Medan personen betraktar dessa scener aktiveras dessa mekanismer och negativ emotionell respons ersätts med positiv och *fight or flight*-responsen som stress framkallar avtar (dvs det sympatiska nervsystemet deaktiveras) (Hartig 2005). Denna respons menar Ulrich (Hartig 2005) frammanas av scener som har ett måttligt djup, är måttligt komplexa och att motivet i sig främjar återhämtning. Naturens roll i denna teorin är att element som vegetation och vatten skickar de relevanta signalerna som frammanar reaktioner som försökspersonen upplever som positiva.

Ett exempel på denna forskning gjordes 1983 på ett sjukhus i Pennsylvania under åren 1972–1981. Patienter delades in i två grupper varav den ena gruppen fick rum med utsikt mot naturmiljö och den andra fick utsikt mot sjukhusets tegelfasad. Resultatet av studien visade att hälften av patienterna med utsikt över en naturliknande miljö hade en kortare vistelse på sjukhuset, hade färre negativa kommentarer vad gällde hälsan och tog mindre smärtstillande läkemedel än de patienter som hade utsikt över tegelväggen (Ulrich 1984).

De studier som gjorts baserade på denna teori har utformat metodiken så att den mäter förhållandevis kortsiktiga, fysiologiska och känslomässiga förändringar. Ovan nämnda forskningsexempel är däremot ett undantag vad gäller detta. Andra studiers forskning har dock utgått utifrån insikten att möten med estetiskt tilltalande vyer är kortvariga och sker i en vardaglig miljö (Hartig 2005).

Om de 8 parkkaraktärerna:

I Patrik Grahn's avhandling *Om Parkers Betydelse* utfördes en serie studier av hem för sjuka, funktionsvarierade och äldre. Informanterna fick under studien med hjälp av dagböcker, promenader, djupintervjuer och fotografier skildra olika miljöer för olika aktiviteter. I bearbetningen av den data som framkom under forskningen 1989-1991 framkom att människor tenderar att urskilja åtta karaktärer när dom beskriver grönområden, parker och trädgårdsrum (Grahn 1991a). Karaktärerna benämns som *Rofyllighet*, *Vildhet*, *Artrikedom*, *Rymd*, *Vidd/Allmänning*, *Refug/Viste*, *Samvaro/Möte* och *Kultur* (Grahn 2005).

I samband med dessa karaktärer framkom också att olika människor orkar med olika miljöer beroende på deras psykiska energi (Grahn 1991a). Känsligheten för en individs omvärld är som störst när den psykiska energin är låg. Denna teori är grafiskt utformad som en pyramid där basen representerar låg energi och toppen representerar hög energi. Pyramidens bas representerar ett tillstånd av låg energi där individen är i behov av att sortera intryck som redan finns i sinnet och individen vill inte utsättas för nya intryck. Detta tillstånd kräver också en miljö som inte ställer för höga krav på individen, där egna reflektioner och tankar tillåts. Parkkaraktärerna *Rofyllighet*, *Rymd*, *Artrikedom* och *vildhet* har förutsättningar för att samspela med dessa krav, då karaktärerna behandlar lugna och naturliga miljöer (Grahn 2005).

Ett steg upp i pyramiden är den psykiska energin lite högre och individen är mer benägen att vara nyfiken på sin omvärld, även om hen kanske inte orkar delta aktivt i den. Karaktärerna *allmänning*, *kultur* och *viste* har förutsättningar att tilltala dessa individer då dessa karaktärer präglas av mer sociala aspekter. Det handlar om att kunna sitta i skyddade platser och bevittna händelser i sin omvärld, utan att nödvändigtvis vara aktiv i den själv (Grahn 2005). Ytterligare ett steg upp i pyramiden tar det aktiva deltagandet vid. Här har individen tillräckligt mycket energi för egen verksamhet och kreativitet utan krav på resultat eller prestation (Grahn 2005).

Den sista karaktären, *samvaro*, talar till vissa människor medan den rentav skrämmer andra. Högst upp i pyramiden har individen återfått det utåtriktade engagemanget. Den psykiska nivån är hög och individen kan både planera och genomföra de projekt som hen vill åta sig. Karaktären *samvaro* består till stor del av sociala interaktioner och lämpar sig därför för människor högt upp i denna pyramid. En person med låg psykisk energi saknar kraft för det utåtriktade engagemanget, och därav kan karaktären *samvaro* bli svårhanterlig (Grahn 2005).

Dessa karaktärer sträcker sig också över ett spektrum som täcker naturliga till socialt präglade områden. Här ansluter *vildhet* och *artrikedom* till platser mer knutna till naturliga områden medan *kultur* och *samvaro* i större utsträckning finns på socialt präglade platser. Karaktärerna *allmänning* och *viste* ligger någonstans i mitten och

rofylldhet och *rymd* går att finna i både naturlika miljöer och socialt präglade miljöer. Icke desto mindre går det att finna samtliga åtta karaktärer inom ett område. Vad detta innebär är att om man som besökare har tillgång till ett grönområde som är rikt i variation går det alltså att interagera med den platsen på fler än ett sätt (Grahn 2005).

Rofylldhet

Karaktären knyter an till idealet om lustgården. Miljön är starkt kulturpräglad, den är välstädd, välskött och fri från bullerproblematik. Frid, harmoni och lugn är intryck som denna karaktären frammanar och vikten av att dessa inte störs är påtalad. Människor har ett stort behov av att vistas i dessa platser där den kulturpräglade miljön manar till reflektion och eftertanke (Grahn 1991b).

Nyckelord: "*Kulturprägel, Stor, Historieförankring, Städd, Välskött, klippt gräs*" (Grahn 1991 s 11).

Vildhet

Denna karaktär uttrycker människans behov av att finna sig i miljöer som naturen själv skapat. Träd, gräs och vegetation ska ge en känsla av att vara självsådd och det får gärna finnas andra landskapsinslag som vatten och större stenar. Vad gäller navigation så ska gångvägarna se ut som de vuxit fram ur en naturlig process. Karaktären kopplar an till mystik och det okända är viktigt för många parkbesökare. Att en miljö inte är helt förutsägbar kan stimulera en parkbesökarens fantasi (Grahn 1991b).

Nyckelord: "*Vildvuxenhet, Stora stenar, Vatten, Slingrande stigar, Mystik*" (Grahn 1991b s 11).

Artrikedom

Här är det av vikt att en människa inom en viss area, finna olika sorters arter och biotoper. (Grahn 1989). Människor oavsett bakgrund och ålder fascinerar av naturens alla färger och former. Ofta återfinns denna karaktär i parkens bryn där olika växter, örter samsas. Det är inte bara flora utan även fauna som påverkar denna karaktär. Den kan också exemplifieras i parker med stark kulturprägel och fokuset ligger på en mångfald av olika växter (Grahn 1991b).

Nyckelord: "*Mångfald, Träd, Blommor, Myller, Insekter, Fåglar, Samla*" (Grahn 1991b s 11).

Rymd

Stora rumsliga intryck kännetecknar denna karaktär. Emfas ligger på känslan av att komma in i en annan värld och känslan av enhetlighet. Det skall inte finnas för många element i denna karaktär som stör intrycket av den stora helheten. Karaktären kan upplevas genom att vandra under stora trädkronor där känslan av träda in i en ny värld förstärks. (Grahn 2005). För många former och skiftningar är exempel på element som stör denna rymd. Den bjuder in till rörelse och rekreation där människor i sin egen takt kan färdas genom det upplevda rummet (Grahn 1991b).

Nyckelord: *"Enhetlig, Varsamma nyanser, Bra vägar, Promenad, Tät"* (Grahn 1991b s 11).

Vidd, Allmänning

Har tidigare benämnts som karaktären *Idrott* (Grahn 2005). Karaktären Vidd/Allmänning har sin utgång i stora gröna ytor. Utsikt och överblick över vad som händer är viktiga aspekter av denna karaktär. Denna karaktär lämpar sig väl till aktiviteter som kräver öppnare ytor så som bollspel och annan rekreation. Miljön är robust och tålig och erbjuder människan en plats där det fysiska behovet av motion ges utlopp för (Grahn 1991b).

Nyckelord: *"Öppna ytor, klippt gräs, vegetation i lä"* (Grahn 1991 s 12).

Refug, Viste

En karaktär som behandlar miljöns trygga nästen. Dessa kännetecknas av att dom är lätta att apropriera till sina egna. Detta kan ta sig i olika uttryck för olika åldrar. För barnet är karaktären en koja medan det för den vuxne kan handla om en trädgård. Det handlar om ett mindre område för sinnets upplevelser (Grahn 2005). En viktig variabel är att platsen ramas in av buskar eller högre vegetation där människor kan känna sig säkra. Den bjuder in lek eller en vy där man kan se andra människor vara aktiva (Grahn & Stigsdotter 2010). Tidigare har denna karaktär benämnts som *levvänlighet* då den kan inspirera till lek i en miljö som tål förändring. De upplevelser som lyfts fram är människans behov att i en avskild miljö få vara för sig själv och genom kroppen få uppleva naturen (Grahn 1991b)

Nyckelord: *"Föränderlig plats, Robust, Intim, Oömma växter, Buskar att gömma sig i"* (Grahn 1991b s 12).

Samvaro, Möte

Denna karaktär präglas starkt av människans närvaro. Den ger möjligheten för människor att mötas och knyta sociala kontakter. Karaktären främjar aktiviteter som till exempel dans och musik (Grahn 2005). Denna sociala dimension innehåller en lång lista med variabler som alla på ett eller annat sätt knyter an till nöje. Det handlar om att besökaren ifråga ska känna sig som en gäst i miljön. Här kan man äta, dricka och bevittna andra människor och nöjen. Känslan skall vara som att det mesta är förberett så att besökaren på ett kravlöst sätt kan ta sig an platsen. Platsen är tydligt disponerad och det är lätt att orientera sig på den (Grahn & Stigsdotter 2010).

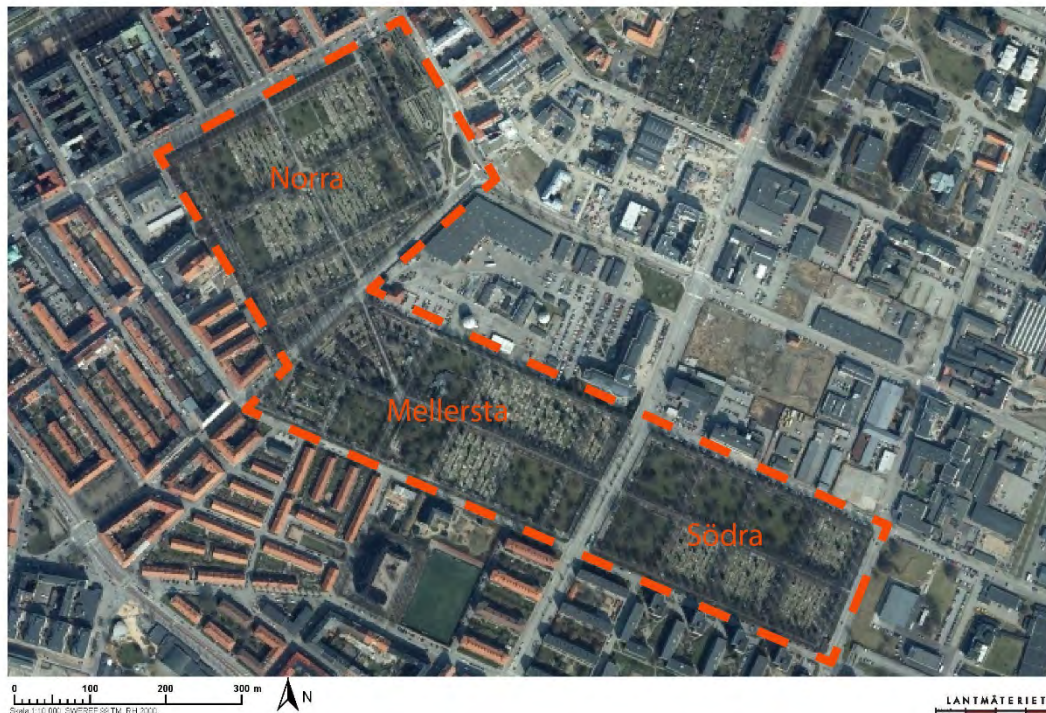
Nyckelord: *"Nöjen, Belysning, Välskött, Intensiv, Folkliv"* (Grahn 1991b s 12).

Kultur

En plats som relaterar till människans kulturella arv och värderingar. Det kan handla om uttryck för religion eller historiska händelser som bjuder in till att reflektera över tidens gång (Grahn 2005). Denna karaktär hyser också många faktorer där människans skapelser, artefakter, återfinns. Det kan handla om fontäner, statyer, exotiskt växtmaterial och skapade dammar, alla vittnar om att det finns en mänsklig hand bakom designen. Grahn & Stigsdotter (2010) menar att vi som människor först och främst tolkar och förstår vår omgivning utifrån natur och kultur. Dessa två element är båda kopplade till historia, myter och människans livsvillkor.

Nyckelord: *"Kultur, Minnesmärken, Blomsterarrangemang, Fontän, Statyer"* (Grahn 1991b s 12).

Platsbesök på S:t Pauli kyrkogårdar i Malmö

Figur 1 Ortofoto 1:10 000 i RGB över S:t Pauli kyrkogårdar, orange markering och text visar områdena.
© Lantmäteriet 2020, bearbetat av författaren

S:t Pauli kyrkogårdar delas in i tre sektioner. S:t Pauli norra, S:t Pauli mellersta och S:t Pauli södra. (Se figur 1)

S:t Pauli norra var den första av de tre och anlades 1870 som ett komplement till kyrkogården på Gustav Adolfs torg. 20 år senare, 1890 invigdes S:t Pauli mellersta kyrkogård då Malmös invånarantal hade fördubblats sedan den norra delen anlades. S:t Pauli södra, den sista utav de tre, invigdes 1909 (Rosengren & Striner 2013). Dessa tre kyrkogårdar skapar ett grönt stråk som går från Föreningsgatan i väst till Östra Farmvägen i öst. Kyrkogårdarnas delas upp i sina respektive delar av Nobelvägen och Sankt Knuts väg. Områden i anknäring till Kyrkogårdarna är Rörsjöstaden, Sorgenfri och Värnhem. S:t Pauli kyrkogårdar har nämnts i tidigare studier som en plats som hyser flertalet aktiviteter, där jogging är en av de mest framträdande. Detta kan ha att göra med kyrkogårdens centrala läge och en brist på större grönområden i just denna delen av Malmö (Grabalov 2018)

Platsbesöket ägde rum den 24 April 2020 mellan 09:30 – 16:00 (Lunch mellan 12-13). Vädret var blåsigt, ca 14 grader och med växlande molnighet. Jag hade förberett mig genom att först skriftlig definiera de olika parkkaraktärerna utifrån vald litteratur och skriva ner nyckelord som kan vägleda mig. Väl på plats tog jag karaktär för karaktär i samma ordning som jag angett dom i denna studie. Eftersom jag är förtrogen med

platsen sedan innan har jag en bra bild av hur kyrkogårdarna är uppbyggda och behövde inte använda någon större tid på att orientera mig i området. Efter att noggrant ha gått igenom hela listan antog jag en mer ledig strategi och promenerade runt inom området och antecknade mer spontana tankar om de olika karaktärerna.

Parkkaraktärerna på S:t Pauli.

Nedanför redogörs för mina iakttagelser på platsen för min fallstudie. Där det har varit möjligt har jag också bifogat en tematisk karta över var karaktärerna observerades på kyrkogården.

Rofyllighet

S:t Paulis utformning omgärdas precis som många andra skandinaviska kyrkogårdar av häckar och staket. Detta stämmer för alla tre delarna av S:t Paulikyrkogårdar. Rofylligheten präglar hela undersökningsområdet på mer eller mindre uppenbara sätt. På norra kyrkogården finns en lund som ramas in av Forsythior som skapar ett rum med en rofylld karaktär. Minneslunden på S:t Pauli mellersta kyrkogård markerar ett tydligt exempel på områdets rofyllighet. Platsen är ca 60x60m och omges av en häck av hybridolvon. Platsen kan ses som ett rum i rummet då denna delen av kyrkogården omges av låga häckar och träd (se figur 2). Denna plats är också välskött och på platsbesöket hade en skötselarbetare precis gått en runda med lövblåsare. Längs med häcken av olvon är bänkar placerade. Ljud från trafiken är i området den mest uppenbara störningen. Den ändrar dock skepnad ju längre från de tyngst trafikerade gatorna besökaren är. I minneslunden påminner trafikens buller mer om ett brus som påminner om forsande vatten. Fågelsång hörs i alla delarna av kyrkogårdarna och bidrar till en trivsel som kan konkurrera med bruset från trafiken.

Kyrkogården är välstädd och vid platsbesök såg jag skötselarbetare gå med lövblås, plocka skräp, fylla på grus på grusgravarna och städa.

Figur 2 Bild från minneslunden, ett rum i rummet inramat av stora buskar bidrar till en lugn miljö.

Vildhet

Eftersom kyrkogården är anlagd i ett rutnät visar den tecken på en rationell planering, och således mänsklig närvaro. Gångarna är antingen i asfalt eller grus. S:t Pauli mellersta kyrkogårds norra del bjuder på en förändring i hur rutnätet är format. De mindre grusvägarna antar mer organiska former och vegetationen upplevs här som tätare än runtomkring. Ett rikt bestånd med städsegrönt i denna del gör att det blir svårare att ha uppsikt över sin omgivning. I samma område syns gravar som sakta börjar täckas ut av vegetationen (figur 3 & 4), vilket kan ge intrycket av att naturen håller på att ta över. Landskapsinslag som stenar är svåra att återfinna på kyrkogårdarna. Vissa av de äldre, större gravstenarna i natursten kan dock påminna om naturens bumlingar och bidrar med dynamik i landskapsbilden. Dessa element upplevs dock som parenteser i den annars ordnade kyrkogården.

Figur 3 På vissa ställen passar naturens vildhet på att ge sig tillkänna genom ett långsamt återtagande av artefakter som gravstenen på bild.

Figur 4 Gott om klättrväxter på mausoleet vittnar också om en natur som lever sitt eget liv.

Artrikedom

Det är i karaktären artrikedom som området visar sig från sin bästa sida. Vegetationsmässigt återfinns alla sorters färger och former. Blommor, buskar och träd återfinns överallt på området och mångfalden är tydlig. I och med kyrkogårdens utformning så blir artrikedomen tydlig, då det är enkelt att från gång till gång och se vad nästa rad har att bjuda på. Vissa gravar har blommor medan andra pryds av stora träd. Vad gäller blomning finns det redan i april många arter som har slagit ut, vid tiden för platsbesöket blommade Hybridolvon (figur 6), Magnolia och diverse körsbärsträd (figur 9). På markskiktet blommade tulpaner, pingstliljor, tusenskönor och maskrosor. Vid många av de blommande träden återfanns olika insekter som jag inte har kunskapen att identifiera.

Variation i form är stor också. Inom området finns pyramidala städsegröna cypresser och tujor. Lindar och hästkastanjer skapar alléer genom området och på de öppnare områdena går det att hitta tysklönn, oxel, björk, platan, ek, prydnadskörsbär och avenbok. Även mer ovanliga arter som kinesisk sekoja, hemlock (figur 8), ullungrönn, japansk blodlönn (figur 5) och japansk ädelcypress (figur 7) finns inom området. Alla dessa arter med sina olika former och färger bidrar till en dynamik i landskapet som är svår att undgå.

Många olika småfåglar hörs i området och vid platsbesök identifierades skogsduva, gransångare, koltrast, blåmes, kråka och fiskmås.

Figur 6 Färg. Japansk Blodlönn

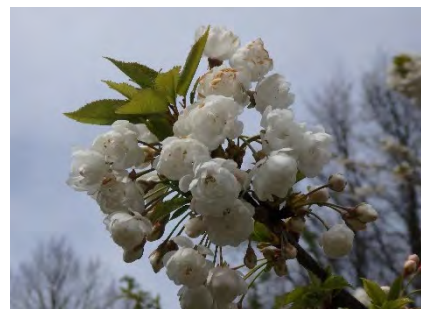
Figur 5 Doft. Hybridolvon

Figur 7 Form. Japansk ädelcypress

Figur 8 Struktur. Hemlock

Figur 9 Blomning. Träd av körsbärssläktet

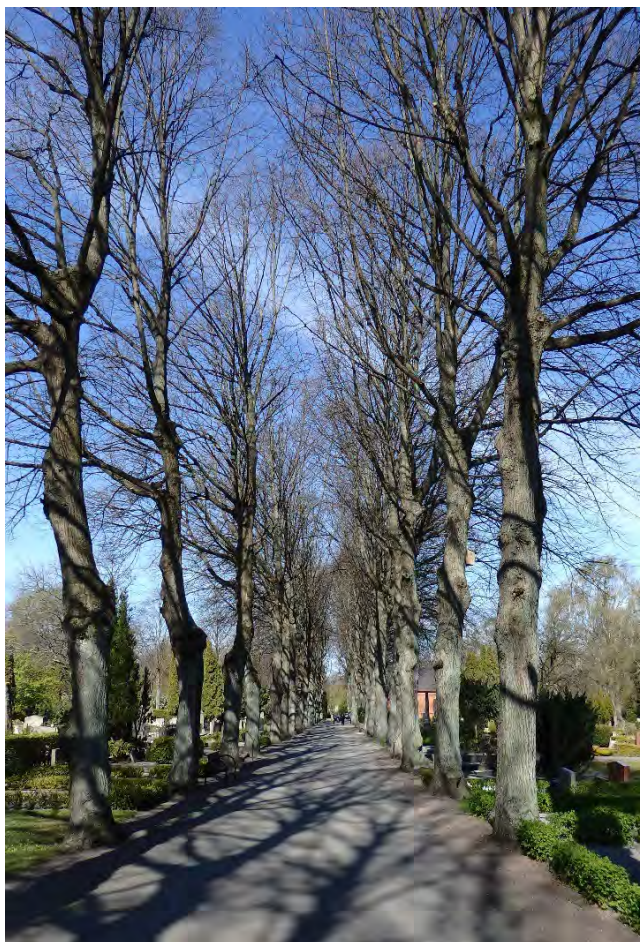
Rymd

I och med kyrkogårdens utformning uppfattar jag det som att redan vi första inträdet på kyrkogårdsområdet som att komma in i en annan värld. De element som skapar dessa intryck är alléerna med lindar som sträcker sig ända från S:t Pauli östra till S:t Pauli norra (figur 10). Även om dessa träd i skrivande stund var avlövide bidrar kronarkitekturen till en känsla av tak (se figur 11). Denna känsla var tydligare på S:t Pauli östra då träden på de öppna grönytorna ligger närmare allén och på så sätt kopplar ihop kronorna till ett sammanhängande tak.

Vid platsbesöket observerades många människor röra sig igenom allén, varav många joggade. Detta kan tolkas som att allén uppfyller rymdkaraktern då vägen är asfalterad, det finns inte så många störande moment längs med allén och att allén skapar en tydlig enhetlighet.

Figur 10 Tematisk karta över var karaktären rymd är framträdande. © Lantmäteriet 2020, bearbetat av författaren.

Figur 11 Även i avlövat tillstånd bidrar lindallén till en känsla av tak över huvudet

Vidd, Allmänning

Vid platsbesöket observerades flera områden som passar som stora, gröna ytor. Områdena kan liknas vid lundar som ramas in av låg vegetation (se figur 12). På de öppna ytorna finns inslag av stora träd, flertalet är dock så pass stora att de inte stör vyn över gräsmattan. På dessa ytor observerades vid platsbesök människor som satt på bänkarna. En person observerades sola och en person fotograferade på denna ytan. Jag uppfattar dessa ytor som platser där fokus ligger på utsikt mer än aktivitet, dom är heller inte tillräcklig stora för att ägna sig åt sporter på. Nyttjandet av dessa ytor verkar vara kontextbundet. Även om det skulle gå att ägna sig åt sportaktiviteter på dessa ytor är det inte deras funktion och detta respekteras. Dessa ytor återfinns på S:t Pauli östra, mellan och norra.

Figur 12 Tematisk karta över platser där Vidd/Allmänning observerades. © Lantmäteriet 2020, bearbetat av författaren.

Figur 13 Bänken är placerad så att brukaren har en häck i ryggen och kan blicka ut över den öppna ytan

Figur 14 Denna plats ramas tydligt in av högre häckväxter, själva ytan är dock överblickbar från alla håll.

Refug, Viste

Inom området är det svårt att hitta platser som passar in på denna beskrivning. Det ligger inom kyrkogårdens natur att inte vara gestaltad efter ett lekfokus. Av denna anledning försvinner mycket av möjligheten till platser som för barn går att appropriera till sina egna. Med det sagt så kan de låga buskagen och den dynamiska grönskan bjuda in till utforskande för de allra minsta. Jag lyckades inte vid platsbesöket identifiera rumsligheter som var mindre än de lundar jag nämnt ovan. Vissa drag av detta finns då vissa placeringar av bänkar är lite avsidat där besökaren kan få vara ifred. Dessa intima platser som karaktären beskriver tolkar jag i denna kontext handla mer om mindre platser för avskildhet och reflektion. Minneslunden (figur 16) kan tolkas som en av dessa platser, men jag läser in den som för stor.

Figur 15 Tematisk karta över platser som potentiellt kan uppfattas som Refug/Viste. © Lantmäteriet 2020, bearbetat av författaren.

Figur 16 Bild från minneslunden, en mindre plats med skydd mot ryggen. Potentiell refug.

Samvaro, Möte

Det finns gott om mindre platser för människor att mötas på inom området beroende på hur man ser det. Bänkarna är de uppenbara mötesplatserna där människor sitter och samtalar på (se figur 17). Inga större mötesplatser som tillåter större folksamlingar kunde identifieras, därför uppfattar jag den sociala dimensionen som låg. Utifrån perspektivet att platsen är lätt att ta till sig framkommer några observationer: Kyrkogården är välskött och städad. Den är tydligt disponerad och lättnavigerad. Det finns skyltar som berättar för en var till exempel minneslunden eller kapellet ligger. Kyrkogården är disponerad och planerad för människor, men inte för möten mellan många människor. Ett individuellt fokus. Vid platsbesök hittade jag ingen belysning inom området.

Figur 17 Bild på bänkar nära varandra, det närmaste sociala mötesplatser som observerades.

Kultur

Att kyrkogården är en kulturell plats har jag redogjort för i litteraturstudien. Detta är något som heller inte går att komma ifrån under platsbesöket. Hela platsen är en yttring av människans kulturella arv och samhällliga normer. Platsbesöket bekräftar också detta, att uttryck för religion och historia fyller landskapet.

Artefakter så som gravstenar, statyer och andra inslag finns överallt omkring en (se figur 18 - 20). I och med att varje gravplats sköts och ordnas vittnar även här om människans närvaro. Detta vittnar även vegetationen om, som tidigare nämnt, att det finns inslag av mer sällsynt växtmaterial i området, något som också vittnar om mänsklig påverkan. Mycket religiös symbolik som spänner över flera religioner identifieras också.

Figur 18 Artefakt som avbildar två människor.

Figur 19 Religiös artefakt med kristet motiv.

Figur 18 Ängeln S:t Mikael. Religiös artefakt på S:t Pauli mellersta kyrkogård.

Identifierade parkkaraktärer vid platsbesöket

Parkkaraktärsteorin beskriver 8 olika karaktärer för parker och grönområden som ger goda upplevelsevärden och på så sätt goda restaurativa miljöer. Utifrån mina observationer på plats visar det sig att vissa karaktärer är tydligt representerade medan andra är svåra att identifiera som regelrätta inslag i området.

De karaktärer som vid platsbesöket tydligast visade sig uppfattade jag som *rofylldhet*, *kultur* och *artrikedom*, på vissa platser även *rymd*. Det som dessa karaktärer har gemensamt är att dom i spektrumet naturlig – socialt präglad ligger mot det naturliga hållet (Grahns 2005). Det är också dessa karaktärer som tilltalar personer med låg psykisk energi om man utgår från Grahns (2005) pyramidmodell för fysisk-social omvärld.

Resonerat utifrån Kaplan & Kaplans (1998) teorier om *återhämtning av koncentrationsförmågan* kan vi se att kyrkogården som plats erbjuder många faktorer som Kaplan & Kaplan beskriver. Den framträdande karaktären *rofylldhet* erbjuder en lugn plats att *komma bort* på, en plats som inte har några vardagliga krav på en. Denna miljö erbjuder också en plats som inte ställer för höga krav på besökaren. I och med att karaktärsdraget samvaro inte är så framträdande läggs heller inte några stora krav på brukaren att socialisera med andra besökare vilket ur Kaplan & Kaplans (1998) teorier kan betraktas som *kompatibilitet*, miljön motsvarar det som besökaren klarar av att göra rent fysiskt och psykiskt vid låg mental energi. Karaktären *artrikedom* kan också betraktas som en avgörande faktor för *fascination*. Kyrkogårdens stora bredd av växtmaterial med blommor, färger och former har många förutsättningar att ge dom intryck som styr *fascination* och således ger sinnet rum för återhämtning. Vegetation som drivande faktor i stressåterhämtning ligger även i grund för Roger Ulrichs teori om psykofysiologisk stressåterhämtning (2005).

Vidd/Allmänningens ytor är något som går att identifiera på S:t Pauli men inte av den betydelse att den innehåller ytor för aktiviteter. Det handlar snarare mer om en plats för reflektion och stillavarande än en aktiv plats, en plats för utsikt. Sett ur Patrik Grahns teori om fysisk-social omvärld går det att tolka denna karaktär som fördelaktig för människor som visar ett intresse för sin omvärld men som fortfarande inte orkar delta aktivt. En plats att sitta och bevittna natur och andra människor kan därför vara av vikt, dessa identifierade platser på S:t Pauli tolkas som bra exempel på detta.

Karaktären *kultur* kopplar mycket an till kyrkogården som plats. Jag har redogjort för kyrkogårdens historiska koppling och dess nutida funktion. Detta har gjort den till en plats präglad av mänskliga värderingar, religioner och ideal. Kyrkogårdsplanen, växtmaterialet, gravstenar och minnesmärken är alla bevis på detta. Dessa objekt vittnar också om historiska händelser, det går att utläsa vilka som har levt och vad dom gjorde. Att knyta an till både historia och nutid menar även Sorte (2005) är en viktig för den

visuella faktorn *Affektion*. S:t Pauli erbjuder en plats där människan kan knyta an till historia i en behaglig miljö.

I kapitlet om kyrkogårdens funktion visar observationer att människor idag använder sig av kyrkogården till olika sorters aktiviteter. Sett utifrån platsbesöket blir det också tydligt hur S:t Pauli i sin utformning tillåter dessa. Karaktären *Rymd* kan återfinnas i kyrkogårdens alléer där de långa raderna av lindar skapar en sammanhängande tunnel. Det är en central axel i kyrkogårdens utformning och asfalterad, därav skapar den en tydlig riktning som tillåter rörelser i olika tempon genom rummet. Resonerat utifrån Grabalovs (2018) observationer är det kanske också en anledning till att denna platsen är så populär att jogga på.

Resultatdiskussion

Denna uppsatsen syftar till att undersöka vilka kvalitéer den urbana kyrkogården har som kan bidra till hälsofrämjande effekter.

Sett utifrån platsbesökets observationer tycker jag att det går att se en parallell mellan de parkkaraktärer som kyrkogården tydligast har och de miljöer som eftersöks av människor med låg psykisk energi. Kyrkogården har som plats rent historiskt ett försprång när det gäller att skapa en lugn miljö. Dess inramning av träd och murar skapar ett tydligt rum, platsen blir definierad och skapar en tydlig barriär mellan kyrkogård och resten av staden. Platsen utsätts för ett lågintensivt bruk (ingen större trafik) och har hög skötselstandard vilket gör att vegetation kan växa fredat. Avsaknaden av kommersiella platser och stora mötesplatser möjliggör en miljö där enskild aktivitet är i fokus. Detta leder till att Sankt Paulikyrkogården som plats har goda förutsättningar för att uppfylla parkkaraktären *Rofylldhet*. Eftersom denna karaktär kan ses som mest grundläggande för mental återhämtning i Grahns teori om fysisk social omvärld är det också rimligt att anta att kyrkogården kan ha en god hälsofrämjande effekt på alla individer. Eftersom *Rofylldhet* talar till alla individer oavsett psykisk energi går det även att anta att kyrkogården som plats kan bidra till hälsosamma effekter för alla människor oavsett psykiska resurser. Dessa observationer tillsammans med min litteraturstudie leder mig att tro att även den generella urbana kyrkogården har goda förutsättningar för att erbjuda denna kvalité och således bidra till psykisk hälsa.

Även karaktärerna *Artrikedom* och *Kultur* går att koppla an till de parkkaraktärer som tilltalar de flesta människor, även dom med lägre psykisk energi. Utifrån teorin om fysisk social omvärld är även dessa viktiga för att skapa en miljö som tilltalar psykiskt utmattade personer. Karaktären *Artrikedom* kan bedömas som viktig utifrån att den främjar *fascination*. I fallstudien blev detta tydligt då jag själv kände att jag ibland kunde förundras över alla de olika växterna jag såg. Sett till litteraturen finns det också generellt goda förutsättningar för den urbana kyrkogården att tillgodose även denna kvalité. Roger Ulrichs teori om stressfysiologisk återhämtning menar att vegetation besitter kvalitéer som verkar stressdämpande. Eftersom de studier som gjorts enligt denna teori har fokuserat på förhållandevis kortsiktiga förändringar hos sina försökspersoner blir det vardagliga mötet med dessa element viktiga. Detta indikerar att en urban kyrkogård kan vara värdefull ur ett stressdämpande perspektiv när dess urbana läge kombineras med en rik grönska.

Utifrån fallstudie och litteraturstudie kan karaktären *kultur* tolkas på flera olika sätt. Sorte menar att den visuella kvalitén *Affektion* baseras på att kunna knyta an till både dåtid och nutid. Även Kaplan och Kaplans teori om *Omfattning* menar att miljön är satt i ett förståeligt sammanhang. Kyrkogården hyser många gravar och artefakter, det är en plats där vi som besökare vet vad vi i viss mån kommer finna och därav blir det också en plats som är lätt att förstå och orientera sig kring. Detta kan ge en besökare känsla av

Omfattning där kyrkogårdens innehåll bjuder på förväntade element med lokal variation. Vad detta innebär är att karaktären *Kultur* inte nödvändigtvis bidrar till hälsosamma aspekter, men att den kan vara en bidragande faktor till varför människor söker sig till kyrkogården.

Ljudets påverkan på upplevelsen bör undersökas. Under platsbesöket uppstod frågan exakt hur mycket omgivningens buller påverkar upplevelsen av parkkaraktärerna, speciellt då karaktären *rofylldhet*. Denna fråga skulle kunna ställas ur ett bredare perspektiv då den litteratur jag redogjort för inte lyfter denna aspekten nämnvärt. Som boende i en urban miljö är buller ett så pass vanligt inslag att det för mig är svårt att sätta i relation till exempelvis, en helt tyst naturmiljö. Detta är inget nytt fenomen men bullerproblematikens påverkan på de hälsofrämjande processerna hade varit intressant att undersöka.

Denna studie indikerar att den urbana kyrkogården besitter kvalitéer som kan verka för psykisk hälsa. De parkkaraktärer som observerades som framträdande vid platsbesöket är enligt litteraturen element som kräver lite psykisk energi att förhålla sig till. Vad detta kan betyda är att kyrkogården som plats erbjuder lugna, naturliga rum som ger besökaren tid att bearbeta och hantera sina egna intryck utan för mycket intryck från omvärlden. Vidare forskning som kontrasterar denna information behövs dock. Ett förslag skulle vara att genomföra liknande studier med platser som kan ses som mer "socialt" präglade. Detta hade kunnat bidra till en diskussion huruvida olika platser i urbana miljöer kräver eller främjar olika nivåer av psykisk energi

Metoddiskussion

Som jag presenterat innan består min metod av en fallstudie och en litteraturstudie som ska besvara min frågeställning. Litteraturstudien har gått ut på att skapa en grund och förståelse för platsen (kyrkogården) och ämnet (miljöpsykologi) och i fallstudien har de åtta parkkaraktärerna undersökts på en urbant belägen kyrkogård.

Litteraturen handlar mestadels om olika miljöpsykologiska teorier och kyrkogården i ett historiskt perspektiv. Eftersom teorierna har olika ingångar inom ämnet och tangerar varandra har det varit svårt att hitta områden där dessa säger emot varandra. Den vetenskapliga trovärdigheten kan bli lite haltande av detta. Att använda Patrik Grahn's teori för de 8 parkkaraktärerna har varit baserat på hans forskning inom det miljöpsykologiska ämnet och jag tycker att teorin om dessa tydligast kopplar an till min frågeställning. Jag hade kunnat koppla an andra teorier i min litteraturstudie till mitt platsbesök men dessa har fokuserat mer på antingen natur eller visuella kvalitéer av parker och det har inte känts helt rätt för att svara på min frågeställning. Jag anser att teorin om de 8 parkkaraktärerna ger ett bra underlag för att kunna prata om hur kyrkogårdens olika kvalitéer visar sig, även om den i teorin kanske främst syftar på park- och grönområde. De 8 parkkaraktärerna har omformulerats i de olika texter jag läst men jag har förhållit mig till de senaste titlarna från 2005 (Grahn 2005). Själva beskrivningarna är sammanställda från 3 olika texter varav den senaste är från 2005. Senare beskrivningar av parkkaraktärerna har jag inte lyckats hitta i tryckt format.

Att använda denna teori som underlag för min fallstudie på S:t Pauli kyrkogårdarna hade sina nackdelar också. Först och främst är det problematiskt att förlita sig på egna subjektiva upplevelser av en plats för att bedöma den. Det blir stundtals svårt att avgöra vad som är mitt eget tyckande och preferenser, och vad som faktiskt kan räknas som objektivt observerande. En alternativ metod som jag hade velat utforska hade varit att göra analysen som en enkätundersökning av människor som vistas på platsen, och på så sätt skapa en mer empirisk studie. Fördelen med detta hade varit att man kan få en ärligare bild av platsen och brukares olika uppfattningar om de 8 parkkaraktärerna, och på så sätt grunda studien i vardagsupplevelsen. Eventuella faktorer som kan ha påverkat min metod är delvis årstiden. Eftersom vissa faktorer i min analys är rumsliga kan den delvis avlövade vegetationen på S:t Pauli kyrkogårdar ha påverkat uppfattningen om rumsliga aspekter. Detta kan ge påverkan på resultatet också. Detta väcker också en intressant fråga om hur olika parker och grönområden kan generera olika data under olika årstider.

Jag tror sammanfattningsvis att min metod för att svara på min frågeställning var relativt välgrundad, men att metoden som sådan inte är helt lätt att omsätta i praktiken. Med tanke på hur de 8 parkkaraktärerna har vidareutvecklats av Patrik Grahn sedan dom kom ut väcker det en tanke på om teorin i sitt nuvarande tillstånd är så pass konkret att det går att applicera den på en urban kyrkogård.

Slutsats

Kyrkogårdens samtida kvalitéer är en produkt av historia, kultur, idé och funktion. Undersökningen tyder på att en viktig miljöpsykologisk kvalité som en kyrkogård kan besitta är dess inneboende lugn och artrikedom. Dessa kvalitéer är ett resultat av historisk utformning och modernt omhändertagande (exempelvis skötsel).

S:t Pauli kyrkogården ger ett exempel på detta då stora observerade kvalitéer är en rofylld miljö. Den ger människan ett rum för att vända blicken inåt och bearbeta intryck. Även artrikedomen är en kvalité som kan räknas ha fördelar vad gäller mental hälsa. Det är också detta som kan vara en bidragande faktor till varför människor söker sig till kyrkogårdar i urbana områden. Kyrkogården kan antas vara en plats där hälsofrämjande effekter kopplade till lugn miljö och grönska möjliggörs.

Att analysera en kyrkogård utifrån Patrik Grahns 8 parkkaraktärer kan vara ett effektivt sätt att analysera kyrkogårdens miljöpsykologiska kvalitéer. Många utav de kvalitéer som de olika karaktärerna beskriver var mer eller mindre tydliga på S:t Pauli, men detta baseras på eget observerande. Sammanfattat har den urbana kyrkogården förutsättningar för att besitta kvalitéer som bidrar till hälsofrämjande effekter men fler studier behövs för att kunna dra konkreta slutsatser

Referenser

Andersson, T. Berg, P G. Oppenheim, F. Ståhle, A. (2015). Fungerande täthet i framtidens städer. *Tidningen Utemiljö: Gröna Fakta* 2/2015, ss. 4–5. Tillgänglig:

<http://www.tidningenutemiljo.se/wp-content/uploads/2015/04/Gr%C3%B6na-Fakta-nr-2-2015-F%C3%B6rt%C3%A4tning.pdf> [2020-04-28]

Aavik, R, Buffoli, M. Cave, B. Cleary, A. Quintas A C. Dewitz, A. Douglas, M. Droomers, M. Egorov, A. Fawcett, P. Hunter, R. Kabisch, N. Larsson, D. Meyer, A (2017) *Urban greenspace interventions and health*. Köpenhamn: World health organization. WHO rapport 2017. Tillgänglig:

http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0010/337690/FULL-REPORT-for-LLP.pdf?ua=1 [2020-04-03]

Evensen, K.H. Nordh, H. (2018). Qualities and functions ascribed to urban cemeteries across the capital cities of Scandinavia. I: *Urban Forestry & Urban Greening*, 33, ss. 80–91 DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.01.026>

Evensen, K.H. Nordh, H., Skår, M (2017). A peaceful place in the city – A qualitative study of restorative components of the cemetery. I: *Landscape and Urban planning* 167. ss. 108–117. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2017.06.004>

Gascon, M. Sánchez-Benavides, P. Dadvand, P. Martínez, D. Gramunt, N. Gotsens, X. Cirach, M. Vert, C. Molinuevo, J-L. Crous-Bou, M. Nieuwenhuijsen, M. (2015) Mental health benefits of long-term exposure to residential green and blue spaces: a systematic review. I: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, 4354-4379. DOI: [10.3390/ijerph120404354](https://doi.org/10.3390/ijerph120404354)

Gatukontoret Malmö (2003) *Grönplan för Malmö 2003*. Malmö. Gatukontoret Malmö Stad.

<https://malmo.se/download/18.198e132616aa40a135ad760/1559722234594/Gr%C3%B6nplanPopwebb.pdf> [2020-05-10]

Grabalov, P. (2018) Public life among the dead: Jogging in Malmö cemeteries. I: *Urban Forestry & Urban Greening*, s 75-79. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2018.01.027>

Grahn, Patrik (1991a). *Om parkers betydelse: parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus*. Diss. Alnarp : Sveriges lantbruksuniv.

Grahn, Patrik (1991b) Utveckla parkerna!. I: *Movium Gröna Fakta*. Nr 6. 1991 <https://www.movium.slu.se/system/files/news/7697/files/Fakta1991-6.pdf> [2020-04-20]

Grahn, Patrik (2005) Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar I Küller, M (red) *Svensk miljöpsykologi*. 10 Upplaga. Lund. Studentlitteratur. Ss 245-262

Grahn P, Stigsdotter U K (2010) The relation between perceived sensory dimensions of urban green space and stress restoration, I: *Landscape and Urban Planning*. Volume 94, Issues 3–4. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2009.10.012>

Grönwall, E (2017) *Kyrkans begravningsplatser förr och nu* [Broschyr]. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation.

https://www.svenskakyrkan.se/filer/begravning_f%C3%B6rr_nu_a5_tryck.pdf
[2020-05-18]

Hartig, T (2005) Teorier om restorativa miljöer I Küller, M (red) *Svensk miljöpsykologi*. 10 Upplaga. Lund. Studentlitteratur. s 263-28.

Jensfeldt, A. (2019) SLU- professor kämpar vidare för gröna värden. *Arkitekten*. 21/10-2019

Kaplan, R. Kaplan, S. Ryan, R.L. (1998). *With people in mind design and management of everyday nature*. Washington, D.C: Island Press.

Kjøller, C.P (2012) Managing green spaces of the deceased: characteristics and dynamics of Danish cemetery administrations. *Urban Forestry & Urban Greening*. 11 (3), s 339–348. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2012.02.002>

Lantmäteriverket (2020) *Lantmäteriets Flygfoto över S:t Paulikyrkogårdarna i Malmö*. SWEREF 99 TM, RH 2000. Flygfoto [Kartografiskt Material]
<https://minkarta.lantmateriet.se> [2020-05-25]

Lundquist, K (1992) Från beteshage till trädgård – Kyrkogårdens historia i Eivor Bucht (red) *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Första upplagan. Klippan. Movium. Ss 12 – 34

Millstam, P. Webstedt, D (2018) *Arbetsorsakade besvär 2018*. Stockholm. Arbetsmiljöverket. 2018:3.

https://www.av.se/globalassets/filer/statistik/arbetsorsakade-besvar-2018/arbetsorsakade_besvar_2018_rapport.pdf [2020-04-06]

Moström, J. Svanström, S (2015) *Grönytor och grönområden i tätorter 2015*. Stockholm. Statistiska Centralbyrån. 2019:1

Nationalencyklopedin 2017. (2018). Malmö: NE Nationalencyklopedin AB

Quinton, J.M., Duinker, P.N (2018) Beyond burial: researching and managing cemeteries as urban green spaces, with examples from Canada. *Environ. Rev.* 27, 252–262.

DOI: [10.1139/er-2018-0060](https://doi.org/10.1139/er-2018-0060)

Quinton, J M, Duinker P N, Steenberg J W N, Charles J D (2020) The living among the dead: cemeteries as urban forests, now and in the future. I: *Urban forestry & Urban greening*. Vol 48. S 1-11. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.126564>

Rosengren, J V & Striner U (2013). *I de dödas vilorum: Malmös begravningsplatser*. Malmö: Kira

Nordh, H. Skår, M. Swensen, G (2018) Green urban cemeteries: more than just parks, *Journal of Urbanism*. I: *International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 11:3, s 362-382.

DOI: [10.1080/17549175.2018.1470104](https://doi.org/10.1080/17549175.2018.1470104)

Sorte, G J (2005) Parken för Homo Urbanis - stadsmänniskan I Küller, M (red) *Svensk miljöpsykologi*. 10 Upplaga. Lund. Studentlitteratur. Ss 227-244

Ulrich, R. S. (1983) Aesthetic and affective response to natural environment. i: *Behavior and the Natural Environment*. New York, Plenum Press s. 85-125.

DOI: [10.1007/978-1-4613-3539-9_4](https://doi.org/10.1007/978-1-4613-3539-9_4)

Ulrich, R S (1984) View through a window may influence recovery from surgery. I: *Science*. Vol 224(4647) s 420-421. DOI: [10.1126/science.6143402](https://doi.org/10.1126/science.6143402)

Uslu, A. (2010). An ecological approach for the evaluation of an abandoned cemetery as a green area: The case of Ankara /Karakusunlar cemetery. I: *African Journal of Agricultural Research*, vol. 5 (10) s 1043-1054.

<https://www.researchgate.net/publication/228672899> An ecological approach for the evaluation of an abandoned cemetery as a green area The case of AnkaraKarakusunlar cemetery [Besökt 2020-05-25]

Van den Bosch, M A. Östergren, P O. Grahn, P. Skärbäck, E, Währborg, P. (2015) Moving to serene nature may prevent poor mental health – results from a Swedish longitudinal cohort study. I: *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, 7974-7989. DOI: [10.3390/ijerph120707974](https://doi.org/10.3390/ijerph120707974).

White, M. P. Alcock, I. Wheeler, B. Depledge, M H (2013) Would you be happier living in a greener urban area? A fixed-effects analysis of panel data. I: *Psychology Science*, 24, 920-928. DOI: [10.1177/0956797612464659](https://doi.org/10.1177/0956797612464659)